

Boganmeldelse

PÅ! Begivenhedskultur fra selfie til scenekunst

Bog anmeldelse: PÅ! Begivenhedskultur fra selfie til scenekunst

Af Erik Exe Christoffersen

Michael Eigtved, 2021.

PÅ! Begivenhedskultur fra selfie til scenekunst.

Samfundslitteratur.

Begivenheder er kommunikation

At være på er noget, nogen bruger hele livet på at dyrke, og for dem, som det lykkes at komme på, bliver det så pludselig en forventning og et præstationskrav. Og der kan snige sig en slags selvrefleksion ind: er jeg nu på, er jeg på på den rigtige måde, er det *fake*, er det nok, og hvornår er det nok.

Michael Eigtved, lektor på Teater- og Performancestudier på Københavns Universitet, har tidligere skrevet meget anvendelige bøger bl.a. om forestillingsanalyse af teater. Det er en tråd, som nu følges op af en ny bog, som breder analyseperspektivet ud til flere forskellige medier, samtidig med at det selviscenesættende og selvmedierende bliver taget i betragtning: Det at være på er også en måde at betragte sig selv som iscenesat.

Bogens hensigt er at skabe rammerne for en analyse af iscenesatte begivenheder. Det er jo unægteligt et stort felt, som givet kan analyseres på mange forskellige måder og med forskellige perspektiver. Eigtved har valgt en tilgang, som giver mange interessante spørgsmål, og som selvfølgelig også rummer en selektion og mere eller mindre eksplicitte fravalg.

Lidt forenklet opererer han med tre analyseniveauer: en afsender i en samfundsmæssig kontekst, begivenhedens design og subjektets modtagelse og dannelse af mening. Begivenhedskulturen foregår i forskellige medier, som gentager og remedierer hinanden, ikke mindst i forskellige netmedier. Remediering skaber både mulighed for *immediacy* og *hypermediacy* (umiddelbarhed og mediebevidsthed).

Modtageren forbruger begivenheder til at iscenesætte sig selv i og til at realisere et behov for at være på. Det vil ifølge Eigtved sige at få opmærksomhed og blive synlig som en form for anerkendelse af ens identitet – som dog også kan blive til en miskendelse. Mange er optaget af den særlige form for selvrefleksion, der kommer til udtryk i en dokumentation af, at være tilstede her og nu, mens en begivenhed udspiller sig. På den måde bliver man en del af denne, relaterer sig til denne og deler oplevelsen. Det er fx den typiske *selfie*, som viser "mig" på udstilling, til koncert, sammen med vennerne etc. Som Eigtved bemærker, er der noget paradoksalt i spil: den enkelte ønsker både at være særlig og unik, men også at være en del af et fællesskab, og der er et behov for at være tilstede her og nu og samtidigt dokumentere og mediere dette i en større kontekst. Det er en form for selvrefleksion og identitetsudvikling, som ligger i forlængelse af begivenheden. Ud over oplevelsen her og nu er der en vedvarende effekt, som dog i sig selv rummer flere affektive momenter.

Angsten for at gå glip af en begivenhed. Angsten for ikke at blive set på den rigtige måde. Angsten for, at det ikke er nok, eller at nok er nok. Begivenheder har en række affektive effekter, som Eigtved dog har fravalgt at eksplicite sammen med de særlige mediale muligheder, som er

forbundet med enkeltmediets potentialer.

Hvad sker der med mig?

Man kan som Eigtved spørge, hvad betyder det for "mig"? Hvilken feedback opstår der til begivenheden, og hvilke muligheder er der for at dokumentere det relationelle? På mange museer kan man eksempelvis tage særlige billeder af sig selv sammen med værker, sætte sig ind i andre værker og være i værker og dermed skabe en dokumenterbar relation. Det understreger, at senmoderne kultur i særlig grad udfolder sig i en bevidst kommunikation mellem afsender, modtager og kontekst.

PÅ! springer lige ind i en særdeles kompleks samtidskultur, hvor behovet for at forstå kulturelle former er lige så stort som behovet for at skabe kulturelle former, hvor man selv er deltagende. Kreative processer er interessante både for deltagerne selv og for konsumenterne. En række nye TV-formater reflekterer denne interesse lige fra *Kunstnerkolonien* til *Den store premiere*. Mange formater går bag værkerne og mødet med tilskueren. Det, vi ser, er processen mellem det personlige og kunstnerrollen. Der er ingen tvivl om, at det at være på er en form for samtidskultur, som er med til at styrke og fremstille den identitetsdannelse, som synes at foregå overalt i alle aldre og i forskellige medier. Behovet reflekterer en krisetendens og meningsopløsning, som er en evig trussel.

En række mediebegivenheder peger på det risikobetonede. Kan man være på og under observation uden at tabe ansigt eller træde ved siden af? Mange begivenheder rummer en form for obstruktion eller et kreativt benspænd i kraft af at være tidsbegrænset og ofte baseret på en kollaborativ situation.

Analysestrategien

Første kapitel af *PÅ!* handler om begivenhedssamfundet. Det tager udgangspunkt i Zygmunt Baumans begreb om den flydende modernitet, som betegner en tid, hvor faste værdier, former og udsagn er under transformation. Det gælder også begivenheders dramaturgi, identitetsdannelser, traditioner og subjekters behov, oplevelsesmåder og følelsesstrukturer. Kapitlet inddrager desuden Anthony Giddens, Erving Goffman, Pierre Bourdieu, Svend Brinkmann med flere, og det centrale er forskydningen fra borger til en samfundspartner, som bliver ekspert i mere eller mindre bevidste selviscenesættelser og selvfortællinger.

Det følgende kapitel tager videre fat på iscenesættelsens former og begreberne teatralitet og performativitet. Teatralitet uddybes via Anne-Britt Grans analyser af teatrale identiteter i en form for kontinuum fra ikke-teatral (som svarer til det autentiske), udtalt teatral (det klart iscenesatte) til ikke-udtalt teatral (som leger med grænserne mellem autenticitet og iscenesættelse som effekter). Desuden udvikler Eigtved teatralitetsbegrebet via Wilmar Sauternes undersøgelser af teatral *event*, som rummer en tredeling mellem sensoriske, artistiske og symbolske teatrale kommunikationshandlinger og en lignende tredeling mellem den optrædende som skuespillerperson, scenefiguren, som er formet af den artistiske genre, og karakteren, som er fiktionens fremstilling.

Teatralitet er desuden defineret via Josett Féral som et særligt fænomen, der opstår, idet tilskueren iagttager konkrete handlinger eller objekter i et rum på en sådan måde, at de transformeres til en anden betydning, som adskiller sig fra dagligdagen. Performativitet betegner den transformerende proces fra begyndelse til slutning. Det er et begreb, som er udviklet af Erika Fischer-Lichte og J. L. Austins koncept om performative handlinger: ord der virker, så som: 'Jeg døber dig' eller 'Jeg

dømmer dig'. Forskellen mellem teatralitet og performativitet er langt fra særlig tydelig og begge drejer sig om transformation. Måske kan man sige, at teatralitet er en kunstnerisk transformation af det betydende, som foregår i tilskueren, mens performativitet er den konkrete transformative handling i rummet, som både rummer det, der sker på scenen, og det, der sker blandt tilskuerne i form af diverse reaktioner? Der er ikke tvivl om, at begge begreber er vigtige i Eigtveds fremstilling, selvom forskellen måske ikke er ganske klar.

Eigtveds analyseforslag rummer desuden Erving Goffmans rammebegreb: Goffman skelner mellem kommunikative, organisatoriske, institutionelle og samfundsmæssige rammer, dette er felter, som er med til at definere en begivenhed. Yderligere bruger Eigtved begreber som ritual, kunst, politik, branding, leg og sport til at specificere særlige intentionelle, planlagte iscenesættelsesformer. Jeg skal ikke uddybe disse, men det vigtige er naturligvis forskellen mellem den ene og anden kategori både i forhold til udførelse, oplevelse og bedømmelse. Noget, man berømmer som kunst i en sammenhæng, kan i en anden nedvurderes som politik eller sport. Noget kan kvalificeres som ritual, men vil være dequalificeret i en politisk ramme. Det er naturligvis yderst interessant at iagttage og analysere, hvordan den slags kategoriseringer flytter sig og sammenblandes i samtiden, ikke mindst i forholdet mellem ritual, kunst og politik.

Hvad er det i øvrigt, der kvalificerer begivenheder som 'historiske' eller 'legendariske'? Eigtved vælger at fremhæve "eventens DNA" i forlængelse af Christian Have. Have fokuserer på den 'gode' event som uforudsigelig, havende en stjerne kvalitet, værende publikumsinvolverende, historiefortællende, medievenlig og identitetsskabende. Der kan jo klart nok være indbyrdes modsigelser, og Eigtveds forslag kan betragtes som et katalog, som man kan gentænke den enkelte begivenhed og dennes vægtninger og prioriteringer igennem.

Som et sidste træk i Eigtveds model vil jeg nævne AMOR, som dækker over attraktion, motivation, oplevelse og refleksion. Det er det nærmeste, Eigtved kommer den individuelle baggrund for en begivenhed og en subjektiv reaktion. Spørgsmålet er for Eigtved, hvordan der skabes en feedbackproces mellem den subjektive reaktion og den designede begivenhed og dermed en gensidig refleksivitet.

Samtidskulturen

Jeg har nævnt, at Eigtved ikke bruger affektbegrebet. Det fylder ellers meget i samtidens begivenhedskultur både som en særlig værdi og udtryk og som en form for polariseringsmekanisme. Man græder, hader, mistænkeliggør eller er for eller i mod på en affektiv måde, og det får betydning for en begivenhed. Disse affektive dannelser er desuden medvirkende til at organisere identitetspolitiske fællesskaber. Det kan være omkring særlige oplevelser af køn, marginaliseringer eller etniske og kropslige identitetsmarkerende fællesskaber.

Identitetspolitik er på ingen måde noget nyt. Store identitetspolitiske bevægelser i Danmark som andelsbevægelsen og arbejderbevægelsen har til en vis grad mistet deres evner til at organisere et identitetsfællesskab, og som alternativ er der opstået en række nye identitetsfællesskaber omkring diverse smagsfællesskaber. Det er givet noget, som vil fortsætte og udvikles, i og med almene dannelse idealer og markører synes at blegne eller helt fortrænges.

Der er tale om et yderst konfliktfyldt forhold i valoriseringen af begivenhedskulturen. Nogle partikulære identitetsfællesskaber kan komme til at gøre krav på almene regler og normer, som alle begivenheder og udtryk skal rette sig efter. Så er der andre, som føler sig krænket af den grund. Der er ingen tvivl om, at identitetspolitik har skabt en række følelseladede konflikter, hvor man både føler sig ekskluderet, udskammet, begrænset, mistænkeliggjort eller latterliggjort. Det er en af

baggrundene for affektkulturens polariserende karakter som ramme for begivenheder. Samtidig må man se en række identitetspolitiske organiseringer som en reaktion på en historisk diskriminering og undertrykkelse og et legitimt behov for singulære identitetsudtryk, som kan være provokerende for en almen iagttagelsesmåde.

Babs og Nutte

Eigtved har andetsteds diskuteret (*Information* 24. juli 2021) den danske revytradition som en begivenhed, der er i forandring. Revyen har altid dyrket lummerhed som en affektiv ramme, og det som opleves som morsomt, forandrer sig naturligvis. I artiklen diskuteres Babs og Nutte-joken, der bygger på en klassisk misforståelse. Babs og Nutte er to hunde, som en kvinde vil forsikre, mens forsikringsagenten tror, hun taler om sine bryster. Postbuddet elsker at lege med dem, fortæller hun ham! Det er sjovt, fordi scenen rummer en afsløring af mandens tankegang og skjulte begejstring for bryster og deres størrelser. Det er en genkendelig lummerhed, der stimulerer tilskuerens (mandens på én måde og kvindens på en anden) behov. Der er i afsløringen af den brystfikserede mand et fald (som altid er sjovt) og et statustab, samtidig trækker joken på en allerede eksisterende accept af, at der skulle være tale om et universelt begær. Det er formentlig noget, der ændrer sig med #MeToo- bølgen, hvor der opstår nye grænser for, hvad man kan udtrykke, mener Eigtved – og hvad 'vi' morer os over. Diskussionen er vigtig, men samtidig mener Kerteminderevyen, at deres publikum elsker det lumre, som ligefrem er en forventning.

Det er blot et eksempel på identitetspolitikens historiske og geografiske karakter, hvor brysters anatomi kan give anledning til både udskamning, skamfølelse og anerkendelse baseret på kønnenes forskellige tilgange. Vanskeligheden ligger i at anerkende særlige udtryk uden af den grund at føle, at de begrænser eller truer egne foretrukne fællesskaber og omvendt, at partikulære fællesskaber anerkender nødvendigheden af almene regler for fællesskabet.

Den affektive kultur betyder, at det at blive "nedsænket" i et sanseligt univers er et vigtigt greb i samtidskulturen. Det er et forsøg på at forstå vores verden ud fra en sanselig og affektiv tilgang, som er kropsligt reflekteret.

Generelt er der et stort behov for både at opleve, føle, sans og indleve sig i andres affekter: Hvad følte du? Det var helt vildt. Det er det største, jeg har oplevet! Det er primært netop de ekstreme affekter: det vilde, den dybe sorg, den ekstatiske glæde, jubel som reaktion på det særlige og enestående. Derfor er affektanalysen central.

Metabevidsthed

Et anden vigtigt forhold, som jeg savner, at Eigtved går nærmere ind i, er den æstetisering, som har domineret varemarkedet og herunder udviklingen af medieteknologien og dens informations- og kommunikationsstrukturer. Det betyder, at der både udvikles nye medier, som indoptager gamle, og at der sker en glidning og afsmitning mellem almindelige kommercielle produkter og kunst. Desuden kan man pege på en vigtig tendens til teoretisering af kunsten og kunstproduktionen. Det betyder, at der er en metabevidsthed i forhold til kunstens virkning, poetik og de kreative omstændigheder, som i høj grad medtænker kollaborative kunstformer. Teoretiseringen af teaterproduktionen kommer også til udtryk i en markant interesse for selvrefleksivitet og dramaturgi forstået som teorier om fortælleformer og henvendelsesformer i bred forstand. Selve teatersituationens feedback-mekanisme mellem scenen, skuespillerne, de teatrale udtryk og tilskuernes perception og reaktion er således i rigtig mange teaterformer blevet en del af kunsten.

Det betyder videre, at forholdet mellem det almene universelle og det singulære partikulære er

nogle balancer, som forrykker sig, ligesom forholdet mellem figur og grund. Hvem tager hensyn til hvem og hvorfor? Er det rimeligt at tage hensyn til særlige identiteter og give dem opmærksomhed og plads? Identitetspolitik handler i bund og grund om, at særlige grupper og grupperinger ikke er repræsenteret af almenheden, og at de derfor har krav på at artikulere sig på egne præmisser. Hvordan forandrer det begivenhedskulturen og balancen mellem det singulære og almene? Jeg kan her referere til Andreas Reckwitz, som berører denne prekære balance i *Singulariteternes samfund* (2019).

Intentionen med *PÅ!* er at skabe en analysemodel for iscenesatte, organiserede og planlagte begivenheder. Eigtved har leveret en interessant model, som givet kan afprøves, udvikles og suppleres på forskellige måder indenfor den række af studier og uddannelser, som arbejder med design og forståelse af begivenheder. Og hvem gør ikke det? Kun en tåbe frygter (ikke) at komme på!

Erik Exe Christoffersen er lektor på dramaturgi, Aarhus Universitet og medlem af Peripetis faste redaktion.
